

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Мітюк Л. О, к.т.н., доц. (каф. ОППЦБ КПІ ім. Ігоря Сікорського);
Харитонов Д. А., студ. (гр. БС-22, ФБМІ КПІ ім. Ігоря Сікорського)*

Анотація. У доповіді проаналізовано системні виклики, що постали перед системою цивільного захисту (ЦЗ) України в умовах воєнного стану. Досліджено невідповідність наявного фонду захисних споруд сучасним загрозам, виявлену в результаті громадського моніторингу, що вказує на проблеми доступності, технічного стану та корупційних ризиків. Систематизовано ключові напрями реформи, що базуються на трьох стовпах: 1) новому стратегічно-нормативному фундаменті, зокрема «Стратегії розвитку фонду захисних споруд до 2034 року» та вимогах ДБН В.2.2-5:2023; 2) технологічній модернізації систем оповіщення за локалізованим принципом на зразок ізраїльського досвіду та впровадженні мобільних укриттів; 3) посиленні суспільної стійкості через децентралізацію реагування, інституціоналізацію Добровільних формувань цивільного захисту (ДФЦЗ), розвиток мережі «Пунктів Незламності» та розбудову системи психологічної підтримки населення.

Ключові слова: цивільний захист, воєнний стан, фонд захисних споруд, ДБН В.2.2-5:2023, Стратегія-2034, споруди подвійного призначення, система оповіщення, Добровільні формування цивільного захисту (ДФЦЗ), психологічна підтримка.

Abstract. This report analyzes the systemic challenges facing Ukraine's civil protection (CP) system under martial law. The inadequacy of the existing protective structures fund to meet modern threats is examined, as revealed by public monitoring, highlighting issues of accessibility, technical condition, and corruption risks. The key areas of reform are systematized based on three pillars: 1) a new strategic and normative foundation, including the “Protective Structures Fund Development Strategy until 2034” and the requirements of DBN B.2.2-5:2023; 2) technological modernization of warning systems based on a localized principle, similar to the Israeli experience, and the implementation of mobile shelters; 3) strengthening societal resilience through decentralized response, institutionalization of Volunteer Civil Protection Formations (VCPF), development of the “Invincibility Points” network, and building a public psychological support system.

Keywords: civil protection, martial law, protective structures fund, DBN B.2.2-5:2023, Strategy-2034, dual-use structures, warning system, Volunteer Civil Protection Formations (VCPF), psychological support.

Вступ. Тематика проблем охорони праці, промислової та цивільної безпеки набуває виняткової ваги в умовах повномасштабного воєнного стану [1]. Традиційні підходи до цивільного захисту (ЦЗ), значною мірою успадковані з минулого, виявилися нездатними повною мірою відповідати на виклики сучасної гібридної війни, що вимагає не ситуативного реагування, а повної перебудови

системи [2].

Воєнний стан каталізував парадигмальний зсув у суспільній свідомості – перехід від пасивної, державоцентричної моделі «Захисту» до проактивної, децентралізованої моделі «Стійкості». Яскравим прикладом є феномен «Пунктів Незламності» (ПН), що виник як відповідь громади на енергетичний терор [1]. Вдосконалення ЦЗ сьогодні – це не лише про ремонт сховищ, але й про інституціоналізацію та масштабування цієї нової, проактивної моделі стійкості.

Аналіз стану питання. Дані незалежних громадських моніторингів, зокрема проведених Групою «Озон» Центру громадянських свобод, виявляють низку системних проблем. По-перше, це проблема доступності та маркування. Моніторинг свідчить, що ключовою проблемою є *гарантований доступ* до укриття під час тривоги.³ Укриття часто зачинені, відсутнє належне маркування та вказівники, не вирішено питання доступності для маломобільних груп [3].

По-друге, це технічний стан та непрозоре фінансування. Значна частина ФЗС перебуває у «неналежному стані» [4], при цьому виділення значних коштів не призводить до пропорційного покращення. Це вказує на кризу управління та наявність корупційного фактору. Головною проблемою також названо «відсутність достатнього фонду захисних споруд» та гуманітарні аспекти: наприклад, заборона перебування з домашніми тваринами, через що люди «піддають своє життя та здоров'я небезпеці», залишаючись вдома під час обстрілів [4].

Мета роботи: проаналізувати системні прогалини у функціонуванні цивільного захисту в умовах воєнного стану та, на основі аналізу нової нормативної бази (зокрема, розпорядження КМУ № 183-р та ДБН В.2.2-5:2023) і передового міжнародного досвіду, запропонувати комплексні шляхи його вдосконалення на стратегічному, технологічному та суспільному рівнях.

Методики, матеріали і результати досліджень. Основою реформи є «Стратегія розвитку фонду захисних споруд до 2034 року», схвалена Розпорядженням КМУ № 183-р [5]. Ключові цілі включають забезпечення укриття *всіх категорій* населення та освоєння *вітчизняного* виробництва комплектуючих і мобільних укриттів. Фінансування Стратегії є амбітним (орієнтовно 789,3 млрд грн), проте аналіз його структури виявляє значний ризик: 81,4% (642,5 млрд грн) – це очікувані кошти «міжнародної Коаліції», і лише 10,3% – кошти держбюджету [5].

Новий державний стандарт ДБН В.2.2-5:2023 є технічним інструментом реалізації Стратегії [8]. Ключовим нововведенням є фокус на «спорудах подвійного призначення» (СПП) [8]. Це прагматичне рішення, що зобов'язує проєктантів нових підземних паркінгів, ТРЦ, метрополітену тощо враховувати захисні функції. ДБН встановлює чіткі інженерні вимоги (наприклад, витривалість до надмірного тиску 100-500 кПа), але водночас визначає, що норми *не розраховані* на захист від прямого влучання боеприпасів. Це перекладає частину фінансового тягаря на приватний сектор (забудовників) і має вирішити проблему «недостатньої кількості» укриттів [4].

Вдосконалення систем оповіщення: Ізраїльський досвід

Поточна українська система оповіщення переважно регіональна, що спричиняє значні економічні збитки та «втому від тривоги». Альтернативою є ізраїльська система “Red Alert”, ключова перевага якої – гіперлокалізація [10]. Система прораховує траєкторію і вмикає сирени лише в тих окремих районах, куди реально прямує загроза/ Це підвищує як економічну, так і психологічну ефективність, оскільки населення реагує на кожне сповіщення, знаючи про його безпосередню релевантність.

Мобільність та гнучкість ФЗС

Стратегія-2034 [6] та урядові ініціативи роблять акцент на «первинних (мобільних) укриттях» (ПМУ). Їхнє призначення – розміщення на зупинках громадського транспорту, у парках та біля закладів освіти. Це реалізує концепцію «укриття йде до людей», гнучко доповнюючи стаціонарний ФЗС та нові СПП, і є відповіддю на проблему захисту людей «в дорозі» [3].

Людський вимір та стійкість громад: Децентралізація реагування

Формалізація волонтерського руху: ДФЦЗ

Воєнний стан продемонстрував здатність суспільства до самоорганізації. Шляхом вдосконалення ЦЗ є інституціоналізація цієї енергії через «Добровільні формування цивільного захисту» (ДФЦЗ). Вони *не* замінюють ДСНС, а виконують *допоміжні* роботи: поверхневий розбір завалів, розгортання тимчасових пунктів, доставку води та продуктів. ДФЦЗ та «Пункти Незламності» [1] є двома гранями одного процесу – децентралізації стійкості. Якщо ПН – це *інфраструктура*, то ДФЦЗ – це *людський ресурс* для її функціонування.

Формування «Культури безпеки» та психологічна стійкість

Вдосконалення ЦЗ неможливе без формування у суспільстві «культури безпеки», що починається з дитинства, наприклад, через проєкт «Класи безпеки» у школах. Водночас, невід'ємною частиною ЦЗ є психологічна підтримка населення. Рекомендації ДСНС – це алгоритм *дій*, але для його виконання людина має бути у стані діяти раціонально. Сучасна війна довела, що без «психологічної броні» нації система не є стійкою. Тому масштабна державна та волонтерська мережа психологічної підтримки (наприклад, гарячі лінії МОЗ 0-800-60-20-19 та інші) є таким самим стратегічним елементом ЦЗ, як і інженерні норми.

Висновки. Вдосконалення цивільного захисту в умовах воєнного стану є комплексним завданням. Аналіз поточного стану доводить, що старі, успадковані підходи є неефективними [4].

Ефективна реформа має базуватися на трьох ключових напрямках:

1. На нормативному рівні: неухильне виконання «Стратегії розвитку... до 2034 року» [5] та імплементація ДБН В.2.2-5:2023 [8], з пріоритетом на будівництві споруд подвійного призначення (СПП).

2. На технологічному рівні: перехід від регіональної системи оповіщення до гіперлокальної (за зразком «Red Alert») та масове встановлення мобільних

укриттів.

3. На суспільному рівні: всебічна підтримка Добровільних формувань цивільного захисту (ДФЦЗ) як кадрового резерву для «Пунктів Незламності» [1] та інтеграція психологічної підтримки і освітніх проєктів як обов'язкових елементів системи ЦЗ.

Ефективна система цивільного захисту – це тріада, що складається з «сучасних норм», «розумних технологій» та «підготовленого суспільства».

Література

1. Про схвалення Стратегії розвитку фонду захисних споруд цивільного захисту на період до 2034 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 04.03.2025 № 183-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-2025-p> (дата звернення: 10.11.2025).

2. ДБН В.2.2-5:2023. Захисні споруди цивільного захисту. Київ : Мінвідновлення, 2023. 47 с.

3. Як забезпечити українців якісним цивільним захистом? Аналіз виявлених проблем організації захисних споруд та рекомендації щодо покращення законодавства. *Центр Громадянських Свобод*. 2023. URL: <https://ccl.org.ua/ozon-post/yak-zabezpechyty-ukrayincziv-yakisnym-czyvilnym-zahystom-analiz-vyyavlenyh-problem-organizaciyi-zahysnyh-sporud-ta-rekomendaciyi-shhodo-pokrashhennya-zakonodavstva/> (дата звернення: 10.11.2025).

4. Укриття: проблема є. В якому стані знаходяться захисні споруди. *Український кризовий медіа-центр*. 16.10.2024. URL: <https://uacrisis.org/uk/ukryttya-problem-v-yakomu-stani-znahodyatsya-zahysni-sporudy> (дата звернення: 10.11.2025).

5. Досвід Ізраїлю: укриття в квартирах та місцеві повітряні тривоги. *UA.NEWS*. 2025. URL: <https://ua.news/ua/world/dosvid-izrayiliu-ukrittia-v-kvartirakh-i-lokalni-povitriani-trivogi> (дата звернення: 10.11.2025).

6. Добровільні формування цивільного захисту — ефективний інструмент безпеки в громаді. *Децентралізація*. 2025. URL: <https://decentralization.ua/news/17824> (дата звернення: 10.11.2025).

7. Контакти психологічної підтримки для цивільних, для ветеранів, для дітей і підлітків, для ВПО і постраждалих від війни. *Міністерство охорони здоров'я України*. 2024. URL: <https://moz.gov.ua/uk/kontakti-psihologichnoyi-pidtrimki-dlya-civilnih-dlya-veteraniv-dlya-ditej-i-pidlitkiv-dlya-vpo-i-postrazhdalih-vid-vijni> (дата звернення: 10.11.2025).

8. Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію розвитку фонду захисних споруд цивільного захисту на період до 2034 р. *Власна справа*. 2025. URL: <https://vlasnasprava.ua/789-mlrd-hrn-na-rozvytok-fondu-zakhysnyx-sporud/> (дата звернення: 10.11.2025).

9. Класи безпеки. *Державна служба України з надзвичайних ситуацій*. URL: <https://dsns.gov.ua/klasi-bezpeki> (дата звернення: 10.11.2025).